

ISSN-2320-4494
RNI No. MAHAUL03008/13/2012-TC
Impact Factor : 2.7286

POWER OF KNOWLEDGE

An International Multilingual Quarterly Peer Review Refereed Research Journal

**SPECIAL ISSUE : V
FEBRUARY - 2021**

ARTS | COMMERCE
SCIENCE | AGRICULTURE
EDUCATION | MANAGEMENT
MEDICAL | ENGINEERING & IT | LAW
PHARMACY | PHYSICAL EDUCATION
SOCIAL SCIENCE | JOURNALISM
MUSIC | LIBRARY SCIENCE

www.powerofknowledge.co.in

E-mail : powerofknowledge3@gmail.com

Editor
Prof. Dr. D. D. Dashiv H. Sarkate

PRINCIPAL

POWER OF KNOWLEDGE

An International Multilingual Quarterly Peer Review Refereed Research Journal

Editor

Dr. Sadashiv H. Sarkate

• Mailing Address •

Dr. Sadashiv H. Sarkate

Editor: POWER OF KNOWLEDGE

Head of Dept. Marathi

Art's & Science College, Shivajinagar, Gadhi, Tq. Georai Dist. Beed-431 143 (M.S.)

Cell. No. 9420029115 / 7875827115

Email: powerofknowledge3@gmail.com /

shsarkate@gmail.com

Price : Rs. 300/-

Annual Subscription: Rs. 1000/-

Co-ordinator
IQAC

Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn.) Dist. Parbhani - 431511 (M.S.)

PRINCIPAL

Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn.) Dist. Parbhani

अशोक कोळी यांच्या कादंबरीतील बंडखोर पुरुषपात्र : इसादास

प्रा. डॉ. राजीव वैजनाथराव यशवंते

मराठी विभाग

श्रीगुरुबुद्धीस्वामी महाविद्यालय, पूर्णा(ज) जि. परभणी

संख्यना :

कादंबरीमध्ये कथानकाप्रमाणे पात्रांनाही खूप महत्त्व असते. लेखकाने भोवतालच्या समाजात पाहिलेल्या व्यक्तींच अनेकदा पात्र म्हणून अवतरत असतात. त्यासाठी त्यांचे भोवतालच्या परिस्थितीविषयीचे सुक्ष्म अवलोकन महत्त्वाचे असते. सुक्ष्म अवलोकन असेल तरच जिवंत उभ्या राहतात. तात्पर्य, प्रभावी पात्र हे कादंबरीमध्ये महत्त्वाचे असते. लेखकांनी लेखक त्या पात्रांचे हावभाव, विशिष्ट लहबी, बोलण्याची विशिष्ट शैली इत्यादींचाही वापर करत असतो. याबाबत प्रा. बापट आणि गोडबोले म्हणतात, "मनुष्याचा जिज्ञासेचा अतिआवडता विषय मनुष्यच होय. कारण मनुष्यस्वभावातील अनेक गुणगुणंशी तो पुष्कळदा स्वतःच्या स्वभावाची तुलना करीत असतो. जगातील कितीतरी व्यक्ती मानवी जीव्याच्या प्रसार क्रिया-प्रतिक्रियांच्या मागे कोणत्या मनोवृत्ती भावनासंतती या प्रश्नावर परंपरा प्रेरक असतात हे जाणण्याचे त्याला अगत्य असते." लेखकांच्या मनातून वृत्तीतून सभोवतालच्या व्यक्तींच प्रभावीपणे पात्र म्हणून अवतरत असतात, असे विवेचनावरून म्हणता येईल.

कादंबरीतील कथानकाला पुढे घेऊन जाण्याचे महत्त्वाचे कार्य पात्रांमुळेच शक्य होते. कादंबरी हा वाङ्मय प्रकार समाजजीवनाच्या समांतर चालणारा, समाज जीवनासोबत विस्तार पावणारा असतो. त्यामुळे समाजजीवनातील घडणा-या सर्वच घटनांशी व्यक्ती नानाविध प्रकारे निघडीत असतात. समाजाचे खरे चित्रण व्यक्तीमधूनच शक्य होते. व्यक्तीच्या जीवनातील उक्ती-विचार सतत स्थित्यंतरे पावत असतात. भोवतालच्या घटनांच्या मध्यस्थानी 'माणूस' असतो. पात्र घटकासंदर्भात ज्येष्ठ समीक्षक हरिचंद्र खेडन यांचे मताविचारात घेता येईल ते म्हणतात, "कथात्म लेखन करणारा कोणताही लेखक विविध पात्रांचे एक जग निर्माण करत असतो. या जगातील पात्रांचे परस्परंशी संबंध असतात. ते एकमेकांच्या संदर्भात काही ती करत असतात. या पात्रांचे वर्तन घटकात काही मूल्यांना धरून होत असते, आणि या मूल्यांच्या परस्पर संबंधातून कादंबरीतील जगाची एक मूल्यव्यवस्था आकाराला येते. पात्रांच्या व्यवहारातील ही मूल्ये अपरिहार्यपणे लेखकाची मूल्ये असतात. लेखकाची असे म्हणता येणार नाही. मूल्ये कादंबरीतील मूल्यव्यवस्थेच्या हाताळणीतून जाणवू शकतात." म्हणूनच कथात्मक लेखन्यात पात्र हा घटक महत्त्वाचा मानला जातो. पात्रे व कथानक यांचा अन्योन्य संबंध स्पष्ट करताना ज्येष्ठ समीक्षक विजया राजाध्यक्ष म्हणतात, "कथानक व व्यक्तीरेखा हे घटक कादंबरीच्या रचनेशी संबंधीत असतात. ते कादंबरीच्या अशयानुसार ठरविले जातात."

अनुक्रमणिका			
अ. क्र.	प्रकरण	संशोधक	पृष्ठ क्र.
1	Creation Of Khaba : A True Illustration Of Guru Govind Singh's Progressive Spirit	Dr. Aneesa Iqbal Sabir	1-7
2	Role of NGOs in watershed development in Upper Man River Basin: A case study Of Man Deshi Foundation	Dr. Patil A. S. Shri Bandgar G. D.	8-13
3	Women Self-Help-Group And Micro-Entrepreneurship	Asst. Prof. Dr. (Mrs.) Clementine Julius Rebello	14-18
4	Impacts Of Covid 19 On Various Sectors And Rebooting The Economy Post-Lockdown	Dr. R. S. Salunkhe	19-23
5	Literacy Region in Beed District of Maharashtra State	Dr. Jitendra V. Ghodake	24-27
6	Kamala Markandaya and Indian Diaspora	Dr. S. S. Sasane	28-31
7	An Analytical Study of Cropping pattern and Operational Land Holding in Marathwada Region of Maharashtra	Dr. Landge Balwant Bhimrao	32-36
8	Social Change And The Vocuum In The Production Of Literature	Pawar Sharad Subhashrao Dr. Swapna C. Vyawahare	37-40
9	Covid-19 And Current Educational Scenario In India	Smt. Sradhanjali Swain	41-47
10	संत तुकारामांच्या अभंगातील समतेचा संदेश	प्रा. डॉ. बी. आर. दहिफळे	48-51
11	सुरेश शिंगटे यांच्या कादंब-तील कृषी जाणिव	सनकर साणिक नामदेव	52-56
12	प्रभाकर पेंढारकर यांच्या 'सुरंगडांग' या कादंबरीतील व्यक्तिचित्रण (भाग दोन)	डॉ. चंद्रकांत रुद्राक्ष	57-62
13	मुक्ता साळवे यांच्या निबंधातील वाङ्मयीन विशेष	डॉ. सुशीलप्रकाश यादवराव चिमोरे	63-68
14	सुगावा मासिकाचे कार्य : एक अभ्यास	दीपक हरिदास कांबळे	69-73
15	मुक्ता जीवांची कैफियत म्हणजे वृषभसूक्त	प्रा. डॉ. गजानन जाधव	74-76
16	१९८० नंतरची आदिवासी कविता	प्रा. डॉ. आर. आढाव	77-81
17	लोकाचरित्रातील व्यक्तिचित्रण	नवनाथ किसन गुंड	82-87
18	लोकासाहित्य परंपरा एक अभ्यास	प्रा. डॉ. निवृत्ती विनायक मिसाळ	88-89
19	सामाजिक भाषाविज्ञान : संकल्पना व स्वरूप	डॉ. प्रतीक्षा गायकवाड	90-94
20	अशोक कोळी यांच्या कादंबरीतील बंडखोर पुरुषपात्र : इसादास	प्रा. डॉ. राजीव वैजनाथराव यशवंत	95-98
21	मध्ययुगीन मराठी साहित्याची विविध प्रसारमाध्यमे	प्रा. डॉ. राकेश दे. कभे	99-102
22	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरविषयक चरित्रात्मक कादंबऱ्यांचे स्वरूप	संजीव शिवाजी कांबळे	103-107
23	'आदिवासी वीरनायक तट्या भिल्ल'	प्रा. डॉ. सुभाष निवृत्ती शेंकडे	108-110
24	अण्णा भाऊ साठे यांची साहित्य व कलाविषयक भूमिका	प्रा. डॉ. सुनिल सभाजी साठे	111-114
25	१९७५ ते १९८० च्या कालखंडातील ग्रामीण कादंबरी	प्रा. डॉ. रानेंद्र बहमारे	115-121

Co-ordinator
IQAC

Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn.) Dist. Parbhani
431511 (M.S.)

PRINCIPAL

Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn.) Dist. Parbhani

प्रभावी व परिणामकारक पात्र रेखाटन हे अशोक कोळी यांच्या कादंबरी लेखनाचे एक महत्वाचे विशेष होय. पात्रांची निवड करताना त्यांनी फार बारकाईने व अजून अभ्यास केल्याचा प्रत्यय येतो. प्रत्येक व्यक्तीरेखा डोळसपणे, जागरूकपणे निवडलेली दिसून येतो. म्हणून त्यांची पात्रे कादंबरीत लक्षणीय ठरतात. त्यांनी आपल्या विविध कादंब-यामधून उभ्या केलेल्या व्यक्ती वास्तव जीवनातून उभे केलेले आहेत. अशोक कोळी यांच्या अनुभवविश्वाचा एरीष व्यापक असून संवेदनशील वृत्ती, प्रतिभासामर्थ्य यांच्या आचारावर ते प्रभावी पात्ररेखाटन करताना दिसतात. त्यामुळेच त्यांच्या कादंब-यात पात्रचित्रण त्यांच्या कादंबरी लेखनाची जमेची बाजू ठरते.

प्रस्तुत संशोधनपर लेखात अशोक कोळी यांच्या 'गावाच्या तावडीतून सुटका' कादंबरीमधील 'इसादास' या बंडखोर पुरुषपात्राचा विचार केलेला आहे. विषयविवेचन :

अशोक कोळी यांच्या कथा, कादंबरीमधून संघर्षशील नायकाचे चित्रण अतिशय अल्प प्रमाणात दिसून येते. लढणारा, कणखर, बाणेदार वृत्तीचा, धीट नायक अशोक कोळी यांच्या साहित्यात मोजकेच आढळून येतात. याउलट प्रवाहासोबत जाणारे, अन्याय, अत्याचार सहन करणारे नायक मोठ्याप्रमाणात त्यांच्या साहित्यात पदोपदी भेटतात.

त्या मोजक्या नायकातील एक नाव म्हणजे 'इसादास'. पारंपारिकतेचा कास सोडून आधुनिकतेचा स्विकार करणारा 'इसादास' हा 'गावाच्या तावडीतून सुटका' या कादंबरीचा नायक आहे. अडाणी असूनसुद्धा तो आधुनिक विचारसरणीचा पुरस्कार करतो. पिढ्यान-पिढ्या आपण किती शोषिल्या गेलो हे त्याच्या लक्षात आल्यावर त्याने सुटण्यासाठी मार्ग शोधणारा इसादास हा आजच्या तरुणांचा आदर्श आहे.

सखातात्या आणि बनाई यांचा एकुलता एक मुलगा इसादास. पारंपरिक विचारा सोडून आधुनिकतेकडे जाण्यासाठी धडपडत असतो, पण पिढ्यानपिढ्यापासून मालकाच्या दबावाखाली दबून राहिलेल्या सखातात्या व बनाईला हे पटत नसल्याने ते दोघेही त्याच्या विरोध करतात. इसादास वयात आल्याने आबासायबाकडून उचल घेऊन त्याचे लग्न थाटामाटाने करून देतात. लग्न झाल्यावर मुलगा, सून, आणि आम्ही दोघे कामाला येऊन उचल घेऊ. असा शब्द आबासायबाला दिलेला असतो, पण लग्न झाल्यावर मात्र इसादास कामान्त्र जायायचे नावही घेत नाही. तो स्वतः कामाला जात नाही व त्याच्या बायकोलाही जाऊ देत नाही. याविषयी बायकोला बोलताना तो म्हणतो, "हेच सांगून हाये महे तुल्ले ! चांगले कि मालक लोक. खराब हाये नजर त्येची. लय लय अन्याय, अत्याचार चालवला त्येच. गुपचूप सहन करून पडून राहालं मजुराल्ले... दुसरा कोन्या चारा नही त्येच्यापुढी... कश्या काय करतीन बिच्यारे... इरोध कशाले करतीन... जेव्हं विरोध केल्हा तो झाला समज कोल्हाट... आशानं आसा हम करेसो कायदा हाये... आशा मालकांपुढी कोन्ही कशाले कोलीन... आशानं आशे लय लय पावले हायेची..." त्याची काळजी, तो कामाला

Co-ordinator
IQAC

Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn) Dist. Parbhani - 431511 (M.S.)

PRINCIPAL

Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn.) Dist. Parbhani

माचे कारण आता जिजाला समजली होती. इसादास निरक्षर असला तरी आपल्या प्रभावत तो दक्ष असल्याचे दिसून येते.

इसादास स्वतः व आपल्या बायकोला आबासायबाच्या शेतात कामाला जाऊ न देणे कारणही तसाच होता. आबासायबाची नजर बरोबर नव्हती. नविन लग्न झालेल्या बरे त्याची वाकडी नजर राहत होती. गावातील अनेक मुली त्याच्या वासनेचे शिकार होते. जिजाला मात्र आबासायबाचा शिकार बनू द्यायचे नाही, असे ठरवून इसादास सायबाविरूद्ध बंड पुकारतो. संपूर्ण गावात इसादास एकटाच प्रस्तापिताविरोधात आवाज असल्याचे दिसून येते. गावातील इतर मंडळी मात्र अन्याय सहन करण्यातच आपली मानताना दिसतात. इसादासवर गावातील कोणीही विश्वास ठेवत नाही. याच्यासोबत नाही अडचणीत येऊ या मानसिकतेतून सर्वजण त्याच्यापासून दूर राहणेच पसंद करतात. अन्यायाविरूद्ध आवाज उठवत असल्यास त्याला साथ देण्याची मानसिकता इथे नाही. प्रस्थापितांना न घाबरता, न डगमगता त्यांच्याशी एकांगी लढताना इसादासला तिर्थराज त्याला मदत करतो. तिर्थराज सुशिक्षित, आधुनिक विचारसरणीचा मागासवर्गीय होता. त्याच्या संपर्कात आल्याने इसादास शहाना झाला होता. पेपर वाचणे, टि.व्ही. चित्रा पाहणे, तालुक्याला जाणे, पुस्तक वाचणे यामुळे त्याला आपल्या हक्क व प्राप्तीची जाणीव झाली होती. तिर्थराजच्या मार्गदर्शनाने तो आपल्या बाबाला आबासायबाच्या शेतात जाऊन जामनेरच्या दवाखान्यात इलाज करून आणला होता. तेव्हापासून गावातील इसादासच्या बाजूने पायाला लागली. त्यांना त्याचे म्हणणे पटू लागले. ते आबासायबाच्या इसादासचे साथ देऊ लागले. शिक्षण हे वाघिनीचे दुध आहे, जो प्राशन करील तो शिवाय राहणार नाही. या डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या वाक्याचा प्रत्यय इथे येतो. गोर चारवणारा इसादास तिर्थराजच्या मदतीने थोडाफार आपल्या कामापुरते शिकून हे शेत तो. यावरून शिक्षणात असलेली ताकत इथे दिसून येते.

इसादास व तिर्थराज मिळून आबासायबाचा बंड मोडून काढायचे ठरवले होते. त्यामुळे पुढे कुटुंब चालवण्यासाठी तिर्थराजच्या शेतात आपल्या बायकोसोबत कामाला जात आपल्याला वेळ मिळेल तेव्हा आबासायबाचा अन्याय, अत्याचार लोकांना समजावून देता. आपल्या विरोधात गावात होत असलेल्या हालचालीमुळे आबासायबा अस्वस्थ झाला. त्याची कोडी करतो. मजुरांवर दबाव टाकतो. याचा कोणताही परिणाम मजुरांवर होत नाही. त्यांच्या पाठीमागे इसादास खंबीरपणे उभा होता. इसादासला मिळालेल्या साठीवरून तो त्यांना समजावण्यात यशस्वी झाल्याचे दिसून येते. इकडे शेतकऱ्यांचे शेत होते. मजुरांविना त्यांचे कोणतेच काम होत नाही. संपूर्ण मजुरवर्ग गावाच्या आपला मुक्काम हलवतात. इथे मजुरांच्या एकीचे आणि मालक वर्गाच्या गळचेपीचे सामना मालकवर्ग आपल्या हाताने आपल्या पायावर दगड मारून घेतल्याची प्रचिती येते. गावाबाहेर मजूरदार आपले गट तयार करून आपल्या मजुरांच्यासाठी मजूरदाराची मिळवतात.

कामाच्या मोबदल्यात मिळणारी मजूरी चांगली असल्याने मजुरदारांचा राहणीमान उंचावत
शासनाकडून मिळणा-या योजनांचा फायदा घेऊन मजूरदार आनंदात आपले जीवन जगत
इसादासच्या प्रस्थापितांविरुद्धच्या बंडामुळे, त्याच्या आधुनिक विचारसरणीमुळे मजूरांचे पर्याय
त्याचेही जीवनमान सुधारते. गावाच्या ताबडीतून संपूर्ण मजूरांची सुटका होते.

अशोक कोळी यांच्या साहित्यात इसादाससारखे बंड करणारे मोजकेच पात्र आढळू
येतात. त्यात- सुरेश, रामभू, विलास, संतोष असे पुरुषपात्र त्यांच्यावरील अन्यायाविरुद्ध
पेटून उठताना दिसतात. याशिवाय पुरुषपात्राबरोबरच काही बंडखोर स्त्री पात्रेही अशा
कोळी यांच्या साहित्यात आढळतात.

निष्कर्ष :

- १) अशोक कोळी आपल्या अनुभवाशी प्रामाणिक राहून कादंबरीतील पात्रे रेखाटले
आहे.
- २) अशोक कोळी यांच्या साहित्यात बंडखोर पुरुषपात्रे दुर्मिळ आहेत.
- ३) शिक्षणात अन्यायाविरुद्ध लढण्याची ताकद असते हे सिध्द होते.
- ४) एकीचे बळ सामर्थ्यवान असते याची प्रचिती येते.
- ५) मार्गदर्शकामुळे कामाला योग्य दिशा प्राप्त होते. कामात अचुकता येते.
- ६) तिर्थराजच्या मार्गदर्शनामुळे इसादासाचे इप्सित साध्य होते.
- ७) तिर्थराजसारख्या निस्वार्थ तरुणाचे पाणुसकी वाखानण्याजोगे आहे.
- ८) आजचा तरुण पारंपरिक चौकट तोडून आधुनिकतेकडे झुकत असल्याचे दिसून येते.
हे समाजाच्या विकासासाठी आवश्यक आहे.
- ९) इसादास हा आजच्या तरुणांचा आदर्श आहे.

संदर्भसूची :

१. प्र. वा. बापट आणि वा. ना. गोडबोले : 'मराठी कादंबरी : तंत्र आणि वाटचाल'
विनस प्रकाशन, तृ.आ. १९७३ पृ. क्र.३९
३. हरिचंद्र धोरात : 'कादंबरीविषयी', पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, प्र.आ. २००६, पृ.
क्र. ९२.
४. विजया राजाध्यक्ष (संपा.) : 'मराठी कादंबरी आस्वादयात्रा'
५. अशोक कौतिक कोळी : 'गावाच्या ताबडीतून सुटका', विजय प्रकाशन नागपूर, प्र.
आ. २५ जून २०१८, पृ. क्र. ६८

Co-ordinator
IQAC
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn) Dist. Parbhani - 431511 (M.S.)

PRINCIPAL
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn) Dist. Parbhani